

Ulrich Rubnke

Arab éjszakák – szimfonikus zenekar Katarban

Már nemcsak mese. A sivatagi homokból opera- és koncertélet varázsolódik elő

Az arab tengeröböl olajállamainak lélegzet elállító lendülete elérte a kultúrát. Míg Dubaiban magas fordulaton futnak egy reguláris opera- és koncertélet előkészületei, addig Abu Dhabi-ban elstartolt az első európai szabású koncert-sorozat, sőt Katar-ban szimfonikus zenekart alapítottak.

A szállodától a szupermarketig tulajdonképpen csak 10 percig tart az út. Ez gyalog azonban járhatatlan, ami miatt taxit kell fogadni, és ezzel rögtön kétszer annyi ideig tart az út. A szép öbölnek itt az északi részén, ahonnan Doha, a Katari Emírátság fővárosa az Arab félszigeten a hátszögbe húzódik, sokkal több az építkezés, mint a már kész épület. A világ legdrágább építőmérnökei által extravagáns módon tervezett, a legpompásabb amerikai mintaképekkel versenyző égre törő lakó- és hivatali tornyok a fergeteges tempóban épülő új városközpontnak már messziről csábító profilt kölcsönöznek. Az utcákat azonban munkagépek szűkítik, infarktusz veszélyes a közlekedés. Még az elsőszámú helybéli közlekedési eszköznek, az autónak is alig van hely. Nevetséges volna, ha valaki a jelenleg még hiányzó járdák miatt háborogna. Mert kérem szépen, járatlan turisták és üzleti utazókon kívül ki járna még gyalog a 33 fokos esti hőségben, 120 fokos páratartalomban, a legremekebb autók és a benzin csekély ára mellett, ami átszámítva literenként tíz centtel olcsóbb mint némely ásványvíz?

Kellemesen hűtött, nagy, nemritkán sivatagi utakra is alkalmas autók volánjánál ülnek a katariaiak, fehér ruhájukban, piros-fehér kockás kendőkkel a fejükön és laza arckifejezéssel. Jól megy nekik a hazájukban, amelyet az Al Thani uralkodócsalád, a felmérhetetlen gáz- és olaj előfordulás következtében, a beduinok átvándorolta sivatagból csupán 40 év alatt a világ egyik leggazdagabb jóléti államává fejlesztett ki. Az oktatási és egészségügyi intézmények igénybevétele természetesen ingyenes. Az orvosi kezeléseket külföldön – akár a müncheni privátklinikákon – beleértve a repülő-

és szállásköltségeket is, térítik. Hitel legtöbbször kamat nélkül vehető fel. Esküvői párokat villával és a járulékos felszereléssel ajándékoznak meg. Adót egyébként sem fizet senki, és a munkanélküliség ismeretlen szó. Az uralkodó megosztja a gazdagságot népével, ami nemcsak kedveltté teszi, hanem stabilitást jelent számára. Itt senki sem emlegeti a demokráciát, mivel a vélemény-, sajtó, és vallásszabadság a legmesszebbmenően biztosítva van.

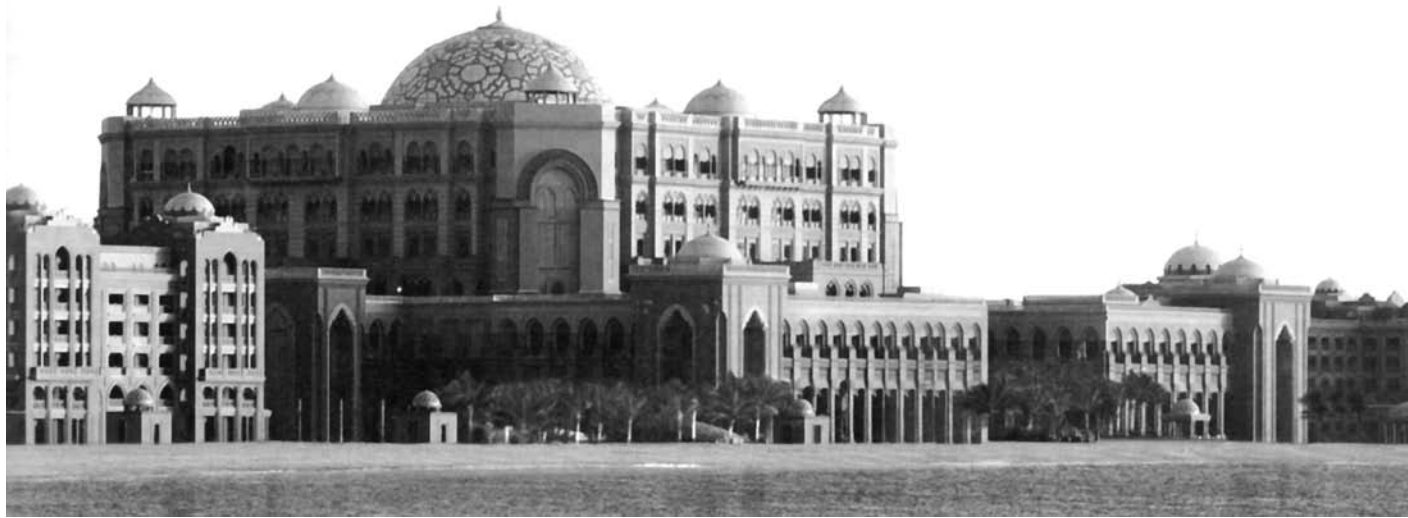
Az arab öböl más országaiban sincsenek pártok, választások vagy akár szakszervezetek, de sok a pénz és jóakaratók az uralkodók. Abu Dhabi például, a leggazdagabb az Egyesült Arab Emírségek között, átlagban minden egyes napon 300 millió dollár (ke-rek 223 millió euró) értékben termel ki nyersolajat. A szomszédos emírátságban, Dubaiban, amely nem kevésbé jómódú, állítólag a világ építkezési emelődaruinak egyötöde forgolódik. Itt, mint Abu Dhabi és Katar esetében is, mind gazdaságilag, mind demográfia-riailag hatalmas fejlődést jósolnak. Míg az 1960-as években is Abu Dhabi édesvíz-forrásai körül 5000 beduin élt, úgy a város jelenleg 900 000, az aktuális előrejelzések szerint 2030-ban 3,1 millió lakossal számol. Hasonló a helyzet Katarban. A még a közelmúltban is fennállt harc az építkezési daruk és a minaretek között rég megoldottnak tűnik. A nyugati kapitalista normák és értékrendek befolyása nagyon erős: az emírátsok lakói baseball sapkát és edzőcipőt hordanak a tradicionális fehér öltözetükhöz, fiatal nők magas sarkú cipőt a fekete ruhájuk alatt, amely már nem mindig rejt – a nemritkán sminkelt – arcot. A politikailag propagált tradíció-védelem csak nehezen egyensúlyozható az éppen úgy vágyott nemzetköziséggel.

Az olaj utáni idő

Az ország gyermekeinek az olaj utáni időkre is kell gondolniuk. Ha a föld kincsei egyszer mind kimerülnek, a világ legjobban képzett embereihez kell tartozniuk. A „nyersanyagképzést” itt már rég felfedezték. És miért szerényen gondolkodni? Sokan a mai döntéshelyzetben levő vezetők közül az USA és Európa legjobb egyetemén tanultak. Az ő gyermekeiknek ne kelljen az arab napról lemondaniuk. Miután eddig főleg a technika és a szociális infrastruktúra lényeges területeibe investáltak, most az oktatás és – ebbe beleértve – a kultúra van soron.

Az oktatásnak a gazdasági- és biztonságpolitika mellett minden prosperáló arab államban prioritása van. A dohai „Education City”-ben például az elképzelhető legfényűzőbb oktatási körülmények között, neves amerikai főiskolák ajánlják programjaikat. A projekt ösztönző és financiaális ereje a Katar Alapítvány. A pénz egy erre a célra rezervált olajforrásból, a „Képzés forrása”-ból származik. Abu Dhabiban másfelől a párizsi Sorbonne nyitott kirendeltséget, éppen úgy, mint a New York University. Dubai is magas szintű képzési lehetőséget kínál a „Knowledge Village”-ban, amelyet természetesen nemcsak a belföldiek, hanem az egész világból érkező hallgatók látogatnak.

Az öböl államok már régen megszokták, hogy most és a jövőben is a kisebbséghez tartoznak. Abu Dhabi-ban, Dubaiban, Dohában a lakosságnak a 80 százaléka vendégmunkásokból áll, akiket itt természetesen szebb elnevezésekkel illetnek: mint pl. szakértők és betelepülők. Nélkülük az öböl államok egyedülálló fejlődése nem volna lehetséges. Az építkezéseknél, főleg Pakisztánból, hangyaszorgalmú seregek dolgoznak. Az emírátsok családjában a gyerekekkel a Fülöp szigetéről származó pesztonkák törődnek, és számtalan indiai gondoskodik a luxushotelek komfortjáról. Az Emírátsok jövőbeni tőkéje nem kevés-

Az Emirates Palace Abu Dhabiban, luxushotel, egy 1200 személyes koncertteremmel

bé épül magasan képzett szakemberek tudásából mint az olaj és gáz kinyeréséből. A helyszíneknek vonzóknak kell lenniük, hogy a kultúra és oktatás elkényeztetett belföldi és egyúttal nemzetköz érdeklődésű szakemberei ne vándoroljanak ki. 2018-ig a jelenleg „Szerencsesziget”-nek nevezett Abu Dhabinak teljesen fel kell épülnie, és világszínvonalú kulturális központtá kell válnia: 27 négyzetkilométeren itt egy Frank Gehry által épített Guggenheim Múzeum, az Abu Dhabi Louvre, a Sheikh Zayed Nemzeti Múzeum, 16 pavilonnal egy Biennale Park, egy, 150 000 lakosú város, valamint egy, az iráni Zaha Hadid által egy hajmeresztő levél-formára tervezett „Performing Arts Centre” áll majd. Utóbbiban kap helyet az operaház, két színház és két koncert terem, a székekből közvetlen kilátással az Arab öbölre. Összesen 6300 hellyel. Egy talány, legalábbis jelenleg, hogy kik fogják mindezt igénybe venni.

Abu Dhabi

A nemzetközi váltóállítók, mint a koncert- és művészeti ügynök Till Janczukowicz, idevalósiak. Az impresszárió, aki olyan, mint ahogy az a nagy könyvben meg van írva: ápolt hosszú hajjal, elbűvölő ékesszólással és mindig jól öltözötten, nem szívesen beszél pénzről és bevételről, viszont annál inkább alkotások iránti érdeklődéséről, és ez a magatartásából kifolyólag meggyőzően hat.

A gondolatot tett követi: az első tervezés 2008 februárjában volt, az első koncert néhány hónappal később október végén, és az Abu Dhabi Classics, Arábia első klasszikus koncertsorozata, egyúttal az Abu Dhabi kormány hivatalos kultúrprogramja akkor már a startnál volt. 2009 májusáig, a szezon végéig, az Orchestra del Maggio Musical Fiorentino, az Orchestra del Teatro La Fenice, az Orquesta de la Comunitat Valenciana, a Philharmonia Orchestra Lon-

don, a Sibelius Academy Orchestra Helsinki, a Wiener Philharmoniker, a Deutsche Radio Philharmonie Saarbrücken Kaiserslautern és az Orchester der Bayreuther Festspiele – amely abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a sorozat indítója lehet –, már felléptek. Christian Thielemann, Lorin Maazel, Zubin Mehta, Jukka-Pekka Saraste, Carlos Álvarez, Cecilia Bartoli, Till Brönner, Lang Lang, Mischa Maisky és Arcadi Volodos csupán egy válogatás a kiváló művészek közül, akiket szintén meghívtak.

Minék is várni? Mire a Szerencse szigetének első kulturális építményei végre bejátszhatók lesznek, addigra Abu Dhabi sem lehet már kulturális sivatag.

Számos művészhez és együtteshez kapcsolódnak az iskolai pedagógiai programok. Az említett művészek a koncerteken kívül előadásokat, mesterkurzusokat tartanak, amelyek egy része a felnőtteknek is szól.

Keleten sem ismeretlenek a Salzburgi Ünnepi Játékok, de hogy 14 millió euró befektetéssel hogy lehet 240 millió nyereségre szert tenni, még Abu Dhabiban is csodálkozás tárgya. Miért ne kapcsolnák össze a kulturális képzést a turisták számával és a pénzzel? Kivált a Katar és Dubai közötti konkurencia nem alszik, ahol a Berliner Opernstiftung egykori igazgatója Michael Schindhelm készíti elő egy új operaház játéktervét. Dubai-ban természetesen korábban apad majd el az olaj, ezért itt az oktatás és kultúra gazdasági és a jövőbeli befektetéseinek diverzifikációjával már előbbre tartanak.

Abu Dhabiban, ahol még némileg több idő van hátra – egyesek azt mondják, hogy 20, mások, hogy 50 év – meggondoltabban és válogatósabban cselekszenek. Minden téren itt még magasabbra srófolják a maximumokat, és nem utolsó sorban a tehetősök érvényesülési- és imponálási igényét. Mi most már Dubai zászlóshajó szállodája, a hétcsillagos Burj al Arab, az Abu Dhabiban található Emirates Palace-hoz, az Ezer-

egyéjszaka valóságos mesepalotájához képest? Ebben a 2,3 milliárd dolláros pompás épületben, ahol az arany kávéskanál többbe kerül, mint egy egyszerű európai hotelben egy egész éjszakai szállás, itt, ebben a csillogó, és akusztikailag is meglepően ragyogó auditoriumban rendezik az Abu Dhabi Classics sorozat legtöbb koncertjét.

Itt lépett fel a Bayreuthi Ünnepi Játékok zenekara is. Megszabadulva a bayreuthi zenekari árok kompakt hangzású túlnyomásától, először is egy normális koncertpódium hangzó feltételeihez kellet hozzászokniuk. A próba során helyeket cseréltek és átjatszották a Walkür első felvonását. Ez elegendő volt, végül is profik ültek az együttesben. Grandiózus játék következett aztán másnap este, a majdnem teljesen kiárusított 1200 helyet az uralkodó család tagjai, diplomaták, szponzorok, számos európai, ázsiai, amerikai, helyi zenei érdeklődő, valamint száz egyetemi hallgató foglalta el. Utóbbiak átszámítva öt eurós kedvezményes áron kaphattak a Ringből keresztmetszetet. Hogy miért is kellett a megnyitó hétvégén éppen Wagnert játszani? Erre nemcsak a sikeres filmzeneszerzők tudták a választ: mert zeneszerző ősük kompozíciós technikája jól illik ide, mert Wagner zenéje egyszerűen a „globális hangzás”-hoz közelít.

A katar konkurencia

Katar, ha a sivatagi vihar nem túlzottan fúj, csupán egy óra repülőút északnyugati irányban, ugyanazon az úton halad, mégis egészen másképp. Ravasz türelemmel szemlélték a szomszédos öbölállam szédülő növekedését, aztán az elmúlt évben meghirdették a „Nemzeti Vízió 2030”-at. A kultúrába és képzésbe a befektetést jobban megtervezték mint a közlekedést. Vannak ugyanis autóbusszmegeállók, de nincs buszmenetrend, és az egész egy valóságos vicc. Okos munkaadók a munkásaikat reggel el-

A Katari Filharmonikus Zenekar tagjai próba közben, az alsó képen oldott atmoszféra a koncertszínenben

hozzák hazulról és este hazaviszik, a nemzetközi szakembereket hasonlóan. Legalábbis addig, amíg az építkezés szempontjából még nélkülözhetetlenek. Hosszú távon a katari kulturális piacot és tudományt nem annyira importálni, mint megalapítani szeretnék. Ez a befektetések perspektíváját is módosítja, ami itt nem mint Abu Dhabiban a Louvre keleti fiókin-tézményeként fog működni, hanem belehelyezkedik a saját kulturális tradícióikba, mint ahogy például az elmúlt decemberben hihetetlen módon megnyílt az iszlám művészet első múzeuma arab területen. Vagy mint a röviddel ezelőtt életre hívott Katar Filharmonikus Zenekar, az állam hivatalos szimfonikus zenekara. Ez az első az arab félszigeten, ha nem tekintjük az omáit, amely kiváltképpen a szultánnak a palotában, valamint állami fogadásokon játszik és zenei színvonalát tekintve nem számottevő. Katarban is elsőrendű feladat a klasszikus zene meghonosítása. Próbálátogatások, iskolai programok, családi koncertek képezik a tulajdonképpeni koncertek egyenjogú részét, amennyiben azok a moszlim eszmével nem ütköznek. Rhythm is it! A Berlini Filharmonikus példája után? Fiuk és lányok közös tánca Sztarinszkij Sacre du Printemps zenéjére? Ez nem volt lehetséges senki számára hivatalos rendkívüli engedély nélkül egy olyan országban, ahol rúzs és szemhéjfestés és minden bekövetkezett liberalizálás ellenére, a férfiak, nők és családok nyilvános strandokon még mindig elkülönülve fürödhetnek csak. Egy jó szándékú, a nyilvánosságra ható akció, egy színes zenészvonalás a községen keresztül a motóval: „Lássátok, itt vagyunk, mi vagyunk a

ti zenekarotok!” reklám-nagyágyú lehetne, amely nyilván negatív indulatokat váltana ki. Vajon a muzikusok csak komédiások és mutatványosok? A muzikus szakma itt még valóban nincs úgy elismerve mint Európában.

Jobb más megoldást találni a még járatlan publikum megközelítéséhez, legyen az sokszor kerülő út, például kooperáció a két ugyancsak újonnan alapított tradicionális arab zenekarral (egyik 15, másik 45 tagú). Szimpatikus ajtónyitogatók, akik megkönnyíthetik a szimfonikus zenekar némely lépését, és mint serkentő ellenfelek egy hivatalos cserefolyamatot mozdíthatnak elő, amelyből remélhetőleg egyszer egy egészen új arab és európai gyökerekből egyaránt táplálkozó zenei nyelv bontakozhat ki. Az ugyancsak újonnan kezdeményezett zeneakadémia emellett átveszi a szükséges kísérő elméleti szerepet, éppen úgy mint a muzikusképzés és az eddig csak szájhagyományként terjedő arab zene lejegyzésének feladatát. Ez példája lehet annak a konzekvens történetnek, amely az identitást nem megszerzi, hanem megalapítja. No és ezen kívül még exportálja is. Katar nemzetközi követének, és mondjuk meg őszintén, az ország reklámhordozójának alapították meg a Katari Filharmonikus Zenekart. Ez legitim törekvése egy kicsiny államnak, amely a nagyvilágban nemcsak mint a Golf öböli gázmultik hazája szeretne ismertté válni. Az első turné az USA-ba már lezajlott, és nem kisebb karmester, mint Lorin Maazel állt a pult előtt, aki már az országszerte élőben sugárzott és DVD-re felvett nyitókoncertet is dirigálta. Mesteri sakkhúzás Kurt Meister menedzser részéről aki a Bajor Rádió Szimfonikus Zenekara után most az első zenekari órák „játékosa” egy arab zenekarnál. Maazel szerződésével, akinek neve az együttes színvonalát mint egy minőségi pecsét hitelesíti, a zenekar magát első csapásra a felsőbb osztályba pozícionálta. Így nemcsak a hasonló kaliberű karmesterek és nemzetközi koncertrendezők megkeresése vált könnyebbé, hanem a jelentkezők közül annak a létfontosságú vezető karmesternek a kiválasztása is, akire a 31 országból színesen szoborborzolt muzikus együttes egyéni stílusának kialakításához most égetően nagy szükség van.

Az elmúlt két évben 3200 nő és férfi pályázott a 101 zenekari helyre. A zenekar álmyszerű körülményekkel fogadja tagjait: évi 60 000 euró adómentes fizetés, villák és teljesen berendezett lakások víz és áramhasználat, grátisz egészségbiztosítás az egész

család részére, ingyen iskoláztatás, autó, üzemanyag és mobiltelefon költségeinek térítése, valamint évi egy repülőjegy a hazautazáshoz. Másnapos hangulathoz volt hasonló azonban a zenekari tagok érzése, amikor 2008 őszén az első megérkeztek és a megígért házakba az áramszolgáltatás hiánya miatt nem tudtak beköltözni. A kárpótlásul felajánlott hotelszobák luxuskivitelűek voltak ugyan, uszodával a tetőn, de mégis hiányzott az otthon, ahol kedvük szerint főzhetnek, vagy gyakorolhattak volna. A bejelentett koncert terem, amely éppen úgy részét képezi az újonnan épülő kulturális falunak, mint a 6000 férőhellyel rendelkező, szabadtéri színpadként tervezett amfiteátrum, szintén nem készült el. Itt is hiányzik az építkezéshez szükséges áram – mondják. Közben elkészült a zenekar állandó fellépési helye az Aspire Building-ben, de az első próbákat és koncerteket még az akusztikailag és térbelileg alkalmatlan 500 személyes Nemzeti Színházban kellett megtartani, ahol a nyitó koncertre is sor került. Nemcsak Beethoven ötödike támadta itt a füleket. Tomboló tetszésnyilvánítás természetesen mégis volt, hiszen itt nem egy zenei teljesítményt, hanem egy csodálatra méltó úttörő munkának a kezdetét ünnepele. Ez pedig soha nem volt egy luxusnyaralás.

Nem mindenki, de a muzikusok nagyobb része tudja ezt. A kalandhoz, amit saját nyilatkozataik szerint a legtöbben kerestek itt, hozzá tartozik a váratlan és a kevésbé örvendéses is. Az újrakezdés varázsa, a lehetőség a nem kedvelt kollegáktól megszabadulni és tiszta lappal idegenben újra helyállni, kivált egy zenekarban, ahol az ember nem az újonnan jött, mivel mindenki új, és ahol nem bebetonozott struktúrákhoz kell alkalmazkodni, nem kevésbé gyakran emlegetett motiváció. Mi másért akart volna valaki ötvenes éveiben egy elegendően fizetett, határozatlan időre szerződött állásából Németország egyik legjobb zenekarából Katarba menni? A pénz nem minden. Ha azonban valaki mégis arra sandított, az első két év után el fog menni és átadja helyét fiatal pályakezdőknek, akikből az együttesben természetesen már sok van. Tizenöt-húsz év múlva a Katari Filharmonikus Zenekart már másodszer fogják megalapítani. Ha majd az új zeneakadémia első abszolvensei a zenekarban játszanak, ha egyre több helybeli tölti meg a szabad helyeket és a nézőteret, akkor célba érkeztek.

(Das Orchester 2009/3)